

NORSK INDUSTRI OG ESA-DELTAKEELSE **2023**

Evaluering av industrielle ringvirkninger
av norsk deltakelse i ESA-samarbeidet

NRS-rapport (2024) 2

INNHold

Bakgrunn for undersøkelsen	3
Mål for undersøkelsen	3
Ringvirkninger	3
Metodevalg og definisjoner	3
Ringvirkningsfaktor	3
Ringvirkningsfaktor, salg 1 år etter	4
Ringvirkningsfaktor, akkumulert forsinket	4
Resultater av evalueringen for 2023	4
Utvalg	4
Gruppering av virksomhetene	5
Nøkkeltall for de ulike grupperingene	5
Virksomhetenes ringvirkninger	5
Arbeidsplasser skapt gjennom ESA-samarbeidet	6
Konklusjoner	6

FORORD

Denne evalueringsrapporten er utarbeidet ved Norsk Romsenter i perioden februar – april 2024. Evalueringen omfatter ringvirkninger av ESA-samarbeidet og de nasjonale følgeprogrammene. Den er basert på resultater til og med 2023.

Metoden for å beregne ringvirkningsfaktor ble endret noe i forbindelse med rapporten for 2020, ved at man nå bruker et rullerende 15 års vindu. Dette er gjort for å kunne fange opp endringer bedre. I foreliggende rapport er også tabellene oppdatert til å gjelde data fra de 15 siste årene.

Norsk Romsenter, Oslo, mai 2024

Christian Hauglie-Hanssen
Administrerende direktør

BAKGRUNN FOR UNDERSØKELSEN

Norsk Romsenter har ansvar for å evaluere norsk romvirksomhet og spesielt virkningen av de midler som Norge satser gjennom European Space Agency (ESA). Midlene brukes hovedsakelig til utvikling og leveranser av produkter og tjenester fra norsk industri gjennom ESA-samarbeidet. Et utvalg på 22 bedrifter og institutter er involvert i undersøkelsen.

Rapporten omhandler hvor store ringvirkninger som oppnås gjennom ESA-samarbeidet. Nærings- og fiskeridepartementet har definert ringvirkningsfaktor som et viktig parameter for å måle effekten av de offentlige bevilgninger til romvirksomhet. Temaet er derfor vesentlig for Romsenterets fremtidige virksomhet.

MÅL FOR UNDERSØKELSEN

Evalueringen fokuserer på den delen av norsk romvirksomhet som omfatter ESA-samarbeidet, og de effektene dette samarbeidet har for de norske ESA-virksomhetene. En ESA-virksomhet er en norsk virksomhet som har kontrakter med ESA og/eller følgemiddelkontrakter med Norsk Romsenter.

Hovedhensikten med undersøkelsen er å:

- Måle effekten av ESA-kontrakter og støtte gjennom nasjonale følgemidler til norsk romrelatert industri. Evalueringen har primært et økonomisk perspektiv.
- Evaluere resultatene slik at disse kan bidra til å korrigere strategier og planer for styring av Romsenterets virksomhet.

Romsenteret foretar slike evalueringer årlig. Evalueringen er basert på at gjennomføringen skal være lite ressurskrevende, både for virksomhetene som skal oppgi dataene og Romsenteret som skal utføre selve evalueringen.

Romsenteret har flere forskjellige indikatorer for å måle virkningen av ESA-innsatsen som grunnlag for evaluering. Noen av de mest sentrale indikatorene er utarbeidet i samråd med Nærings- og fiskeridepartementet og er som følger:

- Akkumulerte ESA-kontrakter til norsk industri
- ESA returkoeffisient (global)
- Akkumulert ringvirkningsfaktor

RINGVIRKNINGER

Ringvirkninger av offentlige midler kan i videste forstand defineres som den effekten innsatsmidlene har på den økonomiske utviklingen i samfunnet. Målet med denne undersøkelsen er å vise hvilken effekt de offentlige midlene til industriutvikling innen ESA har på utviklingen av norske virksomheter. På lang sikt vil effekten kunne måles i form av økt salg, enten for ESA-virksomhetene selv eller for andre bedrifter. Vi har her definert ringvirkningene som følgende muligheter:

- Salg av nye produkter som bygger på teknologi eller kompetanse som er utviklet i forbindelse med ESA- og følgemiddelkontrakter.
- Salg av nye produkter fra andre avdelinger eller datterselskaper som har nytt godt av teknologi og/eller kompetanse som er utviklet i forbindelse med ESA- og følgemiddelkontrakter.
- Økt salg i form av eksisterende produkter som har gjennomgått forbedringer som et resultat av teknologi og kompetanse som er utviklet i forbindelse med ESA- og følgemiddelkontrakter.
- Salg av nye eller eksisterende produkter som følge av goodwill eller renommé som er oppnådd på grunn av at virksomheten er en ESA-virksomhet.
- Økt salg av underleveranser til ESA-virksomheter.

Selv om vi ønsker å måle alle ringvirkninger av ESA-kontraktene i form av økt salg, vil ikke alle effekter ha rukket å gi utslag i salgsøkninger enda. I tillegg til salgsutviklingen for ESA-virksomhetene bør også virkningen på deres strategiske posisjon og utvikling tas hensyn til. Dette lar seg imidlertid vanskelig kvantifisere, og det er derfor utelatt i denne rapporten.

METODEVALG OG DEFINISJONER

Ringvirkningsfaktor

Vi benytter følgende formel for måling av ringvirkningsfaktoren:

$$\text{ringvirkningsfaktor} = \frac{\text{ESA-generert salg}}{(\text{ESA-salg} + \text{nasjonale følgemidler})}$$

ESA-salg og nasjonale følgemidler er ikke regnet som ringvirkning. En ringvirkning på f.eks. 3,0 betyr at et ESA-salg på 100 millioner kroner har medført et ESA-generert salg på 300 millioner kroner. En ringvirkning på 0 betyr derfor at det ikke er oppnådd ringvirkninger utover det rene ESA-salget.

ESA-generert salg

Som ESA-generert salg har virksomhetene blitt bedt om å oppgi hvor mye av det totale salget i virksomheten, utover det direkte salget til ESA (inkludert nasjonale følgemidler), de mener er et resultat av ESA-samarbeidet. Virksomhetene er blitt bedt om å oppgi salgstall for årene til og med 2023 samt prognoser for årene 2024 til 2026. Flere har valgt og ikke rapportere prognoser. Det vil derfor ikke bli presentert prognoser i rapporten.

ESA-salg

ESA-salget er virksomhetens salg til ESA, det vil si den andelen av ESA-kontraktene som bokføres i de enkelte år.

Nasjonale følgemidler

Romsenteret satser prinsipielt på virksomheter som allerede har en grunnleggende og relevant kompetanse innenfor romvirksomhet. Imidlertid trenger ofte norske virksomheter en tilleggsstøtte for å kunne kvalifisere seg for de tilleggskrav ESAs kontrakter stiller. For å bidra til utviklingen av virksomhetene gir Romsenteret støtte i form av nasjonale følgemidler til ESA-kontraktene. Denne støtten regnes som en del av innsatsen i ESA-samarbeidet og bidrar også til virksomhetenes evne til å skape ringvirkninger.

Ringvirkningsfaktor, salg ett år etter

For å få en indikasjon på tendens beregner vi ringvirkningene med ett års forsinkelse og kun for ett år om gangen (figur 3). Dette gir følgende uttrykk for ringvirkningsfaktoren som er målt året etter innsatsen:

$$\text{Ringvirkningsfaktor (år } n) = \frac{\text{ESA-generert salg (år } n)}{(\text{ESA-salg} + \text{nasjonale følgemidler}) (\text{år } n-1)}$$

Vi er imidlertid klar over at det ofte kan ta flere år før ringvirkninger kan registreres.

Betydningen av resultatene, som denne målemetoden gir, er relativt begrenset da den kun gir et «øyeblikksbilde» av ringvirkningene. Videre ligger det en betydelig feilkilde inne fordi målingen ikke kan skille mellom ringvirkningene fra flere foregående år.

Ringvirkningsfaktor, akkumulert forsinket

Målsettingen med evalueringen er å kartlegge de totale ringvirkningene som er oppnådd i perioden til og med 2023. Vi akkumulerer derfor ringvirkningene når ringvirkningsfaktorens verdi skal beregnes. Fra og med 2020 har vi endret rapporten til å presentere resultatet for et «rullerende 15 års vindu», slik at faktoren for 2023 inkluderer salg i de 15 årene til og med 2023, mens innsatsen beregnes for 15 år til og med 2020.

Vi har valgt å og beholde ringvirkningstallet etter metoden «akkumulert forsinket ringvirkning» det vil si å måle de akkumulerte ringvirkningene tre år forsinket i forhold til det akkumulerte ESA-salget. Metoden innebærer at R&D innsatsen i form av ESA-salg og nasjonale følgemidler de tre siste årene ikke er regnet med.

RESULTATER AV EVALUERINGEN FOR 2022

Utvalg

Spørreskjema er sendt til 22 bedrifter og forskningsinstitutter i Norge som har registrert et ESA-salg som burde kunne gi grunnlag for ringvirkninger. Alle 22 har svart¹:

Andøya Space AS
AnsuR AS
Widenorth AS AS
EIDEL AS
Indra Navia AS
Integrated Detector Electronics AS
Jotne Connect AS
Kongsberg Defence & Aerospace AS (inkl tidligere Norspace og Spacetec)
Kongsberg Satellite Services AS
Kongsberg Discovery (inkl. Seatex) AS*
Nammo Raufoss AS
Nansensenteret
Norsk institutt for luftforskning (NILU)
NORCE Tromsø
NTNU Samfunnsforskning AS (CIRISS)
Clara Venture Labs AS
NSSL Global Technology AS
Science [&] Technology AS
SINTEF Digital
Sintef Ocean
TSAT AS
Kratos Norway AS

Det er viktig å være klar over at tallene som er oppgitt for ringvirkninger (ESA-generert salg) bygger på bedriftenes egne vurderinger. Vi tror imidlertid at bedriftene har god oversikt over hvilke kontrakter de har fått som følge av ESA-samarbeidet og hvilke kontrakter de ville ha fått uansett.

Enkelte bedrifter kan imidlertid være noe optimistiske i sine anslag av ringvirkningene. Bedriftene er klar over at de blir evaluert på bakgrunn av tallene som oppgis.

Data ble samlet inn i perioden februar-april 2024. Enkelte virksomheter har ikke de endelige regnskapstallene for 2023 klare på dette tidspunktet og har derfor oppgitt prognoser for 2023.

¹ Denne rapporten omfatter kun data fra de 22 aktørene som har rapportert, inkludert Kongsberg Discovery som erstatter Kongsberg Seatex fra og med 2023.

Gruppering av virksomhetene

Vi har valgt å skille mellom forskningsinstitutter og bedrifter.

Vi har vurdert muligheten av å dele inn virksomhetene i grupper etter hvilke bransjer de tilhører (jordobservasjon, bakkeutstyr, tele-kommunikasjon, romtransport osv.). Det er imidlertid vanskelig å få dette til, da mange virksomheter opererer innen flere bransjer samtidig. Utvalget er også for lite til at en slik oppdeling har verdi.

Nøkkeltall for de ulike grupperingene

For å få en bedre oversikt over hvordan aktiviteten fordeler seg har vi laget en oppstilling som viser nøkkeltallene for gruppene summert over årene 2009-2023 (se figur 1).

Figur 1 Nøkkeltall summert over de 15 årene 2009-2023

	Salg	ESA-salg	ESA salg i % av total	ESA-generert salg	ESA + ESA-generert salg i % av totalsalg
Totalt	199188	4545	2,3	15347	10
Forskn.inst.	24486	454	1,9	534	4
Bedrifter	174702	4091	2,3	14813	10,8

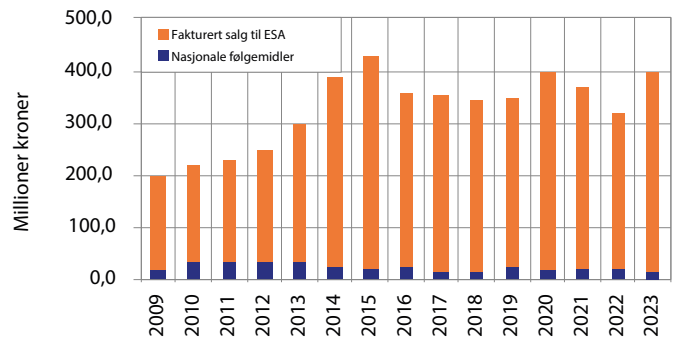
Alle tall i MNOK

Det fremgår av tallene at ESA-salget i prosent av det totale salget utgjør en begrenset aktivitet for både bedrifter og institutter, 2,3 % totalt. Vi anser dette som positivt da det viser at virksomhetene ikke er avhengige av ESA-leveranser. Tar vi med både ESA- salget og det ESA-genererte salget (ringvirkningene) blir resultatet 10 % av totalen. For bedriftene er dette tallet 10.8 %. Det er en økning sammenlignet med tidligere års undersøkelser og reflekterer flere aktører hvor rom-virksomhet vokser som del av bedriftens portefølje.

Romsenteret ser positivt på at norske institutter og virksomheter samarbeider om å ta oppgaver i fellesskap, blant annet for å oppnå en større andel innen hvert enkelt program og dermed potensielt større lønnsomhet. Forutsetningen er selvfølgelig at oppgavene ligger innenfor de strategiske satsingsområdene.

Nedenfor vises verdien av ESA-kontraktene og nasjonale følgemidler. Andelen ESA-kontrakter utgjør omlag 30 ganger de nasjonale følgemidlene i 2023. Grafens utslag viser satsingene som ble gjort

på ministerrådsmøtene fra 2005 blant annet som støtte til de felles europeiske satellittnavigasjon-, miljøovervåking- og værsatellittprogrammene som er utviklet i ESA, og viser at norsk industri tok roller i disse programmene.

Figur 2 ESA fakturering + nasjonale følgemidler

Virksomhetenes ringvirkninger

Hovedresultatet er at ringvirkningsfaktoren akkumulert forsinket tre år er 3.6 basert på en «rullerende 15 års periode».

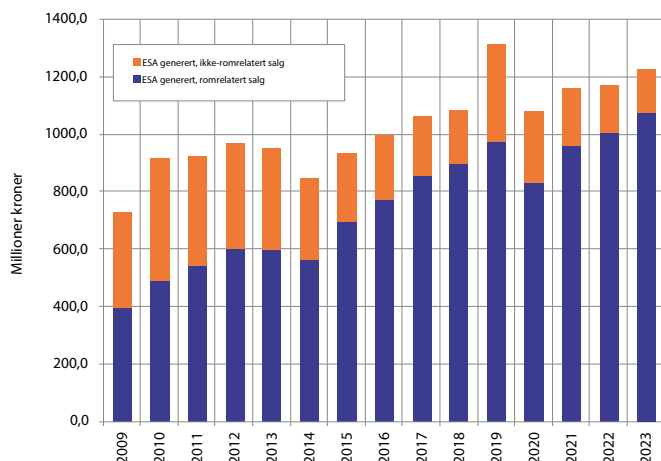
Figur 3 Ringvirkningsfaktor i 2023, salg ett år etter, og akkumulert forsinket tre år (15 år rullerende)

Ringvirkningsfaktor 2023	
salg,	akkumulert,
ett år forsinket	Forsinket (15 år rullerende)
3,9	3,6

Virksomhetene rapporterer fortsatt lavere tall for ringvirkninger enn rekordåret 2019, men de romrelaterte ringvirkningene fortsetter å øke (se figur 4). Det romrelaterte salget øker over tid, mens det ikke-romrelaterte salget reduseres. Dette kan tenkes å fortsette i takt med veksten i nasjonale og europeiske romrelaterte investeringer der man håper at norsk industri kan konkurrere seg til posisjoner. Variasjoner i perioden 2020-2022 kan knyttes til forsinkelser i leveranser som følge av Covid-problematikk. Russlands intensiverte krigføring i Ukraina er en faktor som kan påvirke enkeltaktører på flere måter.

Romrelatert omsetning passerte for første gang 3 mrd. kroner. Bedriftene rapporterte romrelatert omsetning på 3317 MNOK i 2023 (leveranser til ESA utgjør ca 11-12 % av dette). Norske offentlige romrelaterte kontrakter står for i underkant av 9 %. Eksportandelen er 83 %. Omsetningen økte totalt med mer en 20 % grunnet solide tall fra enkeltaktører. Tallet inkluderer effekten av bedriftenes egne investeringer. Det er viktig å være oppmerksom på at det ikke er alt salg som oppgis å være et resultat av følgemidler og ESA bedriftene har betydelig egen utviklingsaktivitet.

Egeninnsatsen oppgis til å være flere ganger størrelsen av følgemiddelprogrammet. Norske bedrifter har de siste årene også vunnet oppdrag i utbyggingen av de nye store felles europeiske satellittprogrammene Galileo (EU-eid satellittnavigasjonssystem som ble utviklet av ESA), Copernicus (klimaovervåking) og Eumetsat (vær). Norsk industri har de siste årene oppnådd ledende roller globalt innen bakkestasjonstjenester, som har hatt betydelig vekst gjennom hele perioden.

Figur 4 Ringvirkninger

Arbeidsplasser skapt gjennom ESA-samarbeidet

En viktig ringvirkning av ESA-samarbeidet er at det gjennom økt verdiskaping i norsk næringsliv skapes nye arbeidsplasser. Det er vanskelig å måle nøyaktig hvor mange nye arbeidsplasser som er opprettet på grunn av ESA-samarbeidet fordi de ansatte i virksomheten ikke bare arbeider med ESA-salg eller ESA-generert salg. Regner vi i årsverk er det per i dag skapt en virksomhet tilsvarende 1089 arbeidsplasser i norsk romrelatert virksomhet (se figur 5).

Figur 5 Årsverk i romrelatert virksomhet i 2023 fordelt på de bedrifter og institutter

	2022	
	Antall årsverk	Antall årsverk
	romrelatert	ringvirkninger av ESA
Totalt	1089	641
Forskn.inst.	67	15
Bedrifter	1022	626

Når vi sammenligner med tall fra 2022 ser vi en økning i antall arbeidsplasser (antall årsverk romrelatert) på 58 for de målte aktørene. Arbeidsplasser som rapporteres å være et resultat av ESA ringvirkningene hadde en økning

KONKLUSJONER

Evaluerings av norsk romvirksomhet er et element i Romsenterets handlingsplan. Romsenteret har siden 1992 gjennomført en årlig evaluering av virkningen av de offentlige midler som benyttes innen romvirksomheten.

Evalueringen fokuserer på den delen av norsk romvirksomhet som omfatter ESA-samarbeidet (og bruken av nasjonale følgemidler) og de effektene dette samarbeidet har for de norske aktørene.

Ringvirkningene av ESA-kontraktene måles i form av økt salg, men det er klart at i tillegg til denne salgsutviklingen har også ESA-kontraktene en positiv virkning på virksomhetenes strategiske posisjon og utvikling. Det siste er imidlertid ikke målt.

I analysen av ringvirkninger er disse målt i form av akkumulert ESA-generert salg for perioden 2009-2023 i forhold til ressursinnsats gjennom ESA-kontrakter og følgemidler akkumulert for de 15 årene til og med 2020. Fordi det tar tid før ringvirkningene viser seg, er ikke de tre siste årenes ressursinnsats medregnet. Dermed vil følgemidler og ESA innsats fra 2021 "slår inn" til neste år. Metoden representerer en viss forenkling i forhold til virkligheten, blant annet fordi det kan oppstå ringvirkninger før det har gått tre år. Vi har vurdert ringvirkningsfaktoren at disse feilkildene ikke betyr noe vesentlig for resultatet.

Generelt sett må det bemerkes at det statistiske grunnlaget er relativt lite og at det derfor må legges inn en viss margin for feil.

Hovedresultatet av evalueringen er at den akkumulert forsinkede ringvirknings-faktoren er målt til 3,6 i perioden frem til og med 2023 (rulende 15 år). Dette betyr at virksomhetene har hatt et ESA-generert salg på 360 % i tillegg til ESA-kontrakter og nasjonale følgemidler til disse. Vi vurderer dette resultatet som godt.

